

Toplumsal Cinsiyet ve Bilim İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme*

Seda ÖZSOY**, Ümit ÖZTÜRK***, Yakup KAHRAMAN****

Özet

İlk insanlardan günümüze gelene kadar masallardan mitlere, dini metinlerden bilim kuramlarına birçok farklı alanda kendisine yer bulan cinsiyet konusunun henüz özneleşme mücadelesi veren “kıyıda kalmışlar”ı –aslen kadınları– değil, tüm insanları ilgilendirdiği aşikârdır. Bu nedenle eril ile bilimselin bağdaştırılmasının açıklanması girişimi, basit bir biyolojik indirgemecilikten kurtulmanın ve toplumsal cinsiyet deneyimimizi, bilişsel ve duygusal temelde yeniden inşa etmemizin yolunu gösterecektir. Bilimle ilgilenenlerin çoğunluğunun erkek olması, bilimin erilliğinin açıklanmasında önemli bir bileşendir ancak tek başına yeterli değildir. Hatta bu sayısal üstünlük, bir neden değil, bilimin erilliğinin bir sonucudur. Bu tür sorunların giderilmesinin başlangıç noktası, toplumsal cinsiyet algısının değiştirilmesidir. “Bilim adamı” söyleminde olduğu gibi bilimi, eril dilin tabakkümünden kurtarmakla yola koyulan “bilim insanları”, bilimin erkek işi olduğu iddialarının mesnetsizliğini ispatlamaya başlamıştır. Bilim gerçekten erkek işi midir? Bilimin cinsiyeti var mıdır? Her şeyden önce aklın cinsiyeti var mıdır? Erilliğin ve tabakkümün sığındığı ya da kaynak bulduğu alanları tespit ederek güncel sorunlara çözüm geliştirmek önem

* Bu makale, Gümüşhane Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi tarafından desteklenen “Toplumsal Cinsiyet ve Bilim: Mevcut Problemler ve Çözüm Önerileri (Proje Kodu: 17.F1214.02.01)” başlıklı projeden türetilmiştir.

** Yrd. Doç. Dr., Gümüşhane Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü Bilim Tarihi Anabilim Dalı.

*** Yrd. Doç. Dr., Gümüşhane Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü Felsefe Tarihi Anabilim Dalı.

**** Yrd. Doç. Dr., Gümüşhane Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü Sistematiik Felsefe ve Mantık Anabilim Dalı.

arz etmektedir. Doğayı nesneleştiren, özneyi eril, nesneyi dişi konumuna indirgeyen bilim yapma geleneğini ve toplumsal cinsiyet algısını değiştirmek bir zorunluluktur. Bireylerin öznelik konumları dâhil birçok şeyin bir dil oyunundan ibaret olmadığı yapılacak yeni araştırmalarla açıklığa kavuşturulmalıdır. Bu çalışma, toplumsal cinsiyet ile bilim arasında nasıl bir ilişki olduğunun irdelenmesini ve bazı çözüm önerilerinde bulunma girişimini kapsamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal Cinsiyet, Toplumsal Cinsiyet Roller, Bilim, Bilim Yapma Geleneği.

An Assessment on the Relationship Between Gender and Science

Abstract

The matter of sex and/or gender not only related females/women whose dwelling places usually lay in odd corners but also concerns all human beings is an obvious matter because of the fact that throughout history there is a long range struggle on behalf of subjectivity process of females/women in the frameworks of fairy tales, mythological narratives, religious texts and more important in the philosophical and scientific problems and theories. As it is well-known, mentioned struggle interrelated mainly with the comprehension of scientific activity as a kind of mannish occupation. That's exactly what it means those efforts (struggle) has some undeniable aspects in the context of a new orientation of scientific activity that offers a transformation within the problem of sex/gender. It can be said that a constitutive movement in progress aiming to a holistic view so as to integrate cognitive and sensitive experiences of human beings with the process of scientific activity. Therefore, fundamental questions and matters fall into place at first: Is science really a manly occupation? Has scientific activity or reason a kind of sex/gender in itself? What is the exact reference of the notion of "scientist"? In this study, first of all, we will offer an overarching historical perspective about scientific activity and related fields in the scene of philosophical problems about metaphysical dualities such as female/male, being a woman or a man. Secondly, we will focus on the fundamental aspects of sex/gender studies in the context of their resistance of mentioned dualities. In conclusion, we will try to offer some solution proposals about how it is possible to reconsider the sex/gender matter not only scientific but also within whole intellectual activities of human beings.

Keywords: Gender, Roles of Gender, Science, Tradition of Making Science.

1. Giriş

Özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren gerçekleştirilen çığır açıcı araştırmaların gösterdiği üzere bilimsel faaliyetlerin gerçekleşmesini belirleyen son derece önemli ve görmezden gelinemeyecek nitelikte bir dizi toplumsal unsur mevcuttur. Bu unsurların hatırı sayılır bir düzlemde analizi, doğrudan bilim ile uğraşan ve deyim yerindeyse bilim cemaatinin içinde doğan tartışmalara nazaran Thomas S. Kuhn'un 1962 tarihli *Bilimsel Devrimlerin Yapısı* (*The Structure of Scientific Revolutions*) adlı çalışmasında¹ ve bu çalışmanın açtığı yolda ilerleyen Paul K. Feyerabend² gibi bilim felsefecileri tarafından gerçekleştirilmiştir. Mezkûr devrimin bağlamında, bilimin salt rasyonel bir etkinlik olmadığı, daha ziyade rasyonalite ve yöntem gibi temel eksenleri perspektifinde ekonomik, kültürel, politik sistemler ve benzeri *bilimsel-etkinlik-dışındaki* amillerce belirlenen bir yapıya/sisteme dayandığı net bir biçimde gösterilmiştir. Bilim cemaatinin içinde doğan ve bu nedenle de gerek sonuçları gerekse de uyandırdığı yankı bakımından çalkantılı bir sürecin belirmesine katkıda bulunan bu hareketliliğin yanında, bilimsel faaliyetin gerçekleşmesini belirleyen başka türde ancak yine ilki kadar önemli ve vazgeçilmez bir dizi mesele ise özellikle çağdaş felsefe, sosyal bilimler, psiko-analiz ve edebiyat gibi disiplinlerin verilerini kendine has bir kapta yoğunlaşarak eser veren ve bu bakımdan ilkinden farklı olarak doğrudan bilim cemaatinin içinde yer almayan inter-disipliner alanlardan kaynaklı bir eleştiri üzerinden gelişmiştir.³ Temelleri açısından değerlendirildiğinde klasik Batı metafiziğinin (ve doğal olarak bu metafiziğin farklı yollardan ilerleyen kolları olan klasik felsefe ve bilimin) değişmez/sabit karşıtlıklar zemininde, sözgelimi aydınlık-karanlık, tek-çift, asıl-görünüş, eril-dişi gibi birbiriyle uzlaşmaz öğeler ekseninde gerçekleştiğini zemin alan son türdeki hareketlilik; bilimsel faaliyet bağlamında bahsi geçen karşıtlıkların aşılmasının yollarını ararken özellikle de klasik olarak uygulanageldiği şekliyle bilimsel prosedürlerin “biyolojik cinsiyet (*sex*)” ve “toplumsal cinsiyet (*gender*)” çerçevesinde tezahür ettiği ayrım hatlarına yoğunlaşmış ve bu hatları bütünlüklü bir bilim kavrayışı tesis etme adına ortadan kaldırarak aşmanın imkânlarını aramaya başlamıştır.

Bu çalışmanın amacı, insana has faaliyetlerin öznelere (veya faillerini) birbirine karşıt konumlar veya yapılar üzerinden ele alma perspektifinde çalışan klasik

¹ Konuya ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz.: Kuhn, Thomas S. (1995). *Bilimsel Devrimlerin Yapısı*, Çev. Nilüfer Kuyuş, 4. Basım, Alan Yayıncılık, İstanbul.

² Konuya ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz.: Feyerabend, Paul K. (1991). *Yönteme Hayır*, Çev. Ahmet İnam, Ara Yayıncılık, İstanbul; Feyerabend, Paul K. (1999). *Özgür Toplumda Bilim*, Çev. Ahmet Kardam, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

³ Çok genel olsa da söz konusu hareketlilik çatısında, Sigmund Freud, Friedrich Nietzsche, Ferdinand Saussure, Martin Heidegger, Michel Foucault ve Jaques Derrida gibi kurucu isimler zikredilebilir. Özlü bir tartışma için bkz.: Sarup, Madan. (2004). *Postyapısalcılık ve Postmodernizm*, Çev. Abdülbaki Güçlü, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.

bilim algısına ve hâlâ geçerliliğini bahsedilen dualiteler nazarında farklı şekillerde koruyan bilimsel işleyişe, genel olarak da bilimsel süreçlerin açmazlarına toplumsal cinsiyet (*gender*) tartışmaları bağlamını referans alarak anlamaya çalışmaktır. Bu anlama çalışmasının neticesi olarak da eleştirel saptamalarda bulunmak suretiyle dışlayıcı veya dışta bırakıcı değil, fakat kuşatıcı ve dâhil edici bir entelektüel sürecin nasıl gerçekleşebileceğine dair kimi önerilerde bulunmaktadır.

2. Cinsiyet, Toplumsal Cinsiyet ve Bilim

Bilindiği üzere, kadın/dişi ve erkek/eril arasındaki farklılıkların salt biyolojik/anatomik unsurlar üzerinden açıklanamayacağı kabulü günümüzde yaygınlaşmış ve 1950’li yılların sonlarından itibaren toplumun kadın ve erkeğe attığı roller bağlamında yeni bir tanımlama tarzı gündeme gelmiştir. Bu açıdan farklılıkların sosyal ve kültürel boyutunun ihmal edildiği savından hareketle oluşturulan “toplumsal cinsiyet (*gender*)” konuya açıklık getiren önemli bir kavramlaştırma olarak karşımıza çıkmaktadır. Diğer bir ifadeyle toplumsal cinsiyet konusu, kadın veya erkek olmakla ilişkilendirilen sosyo-kültürel normları, toplumun kadın ve erkeğe yüklediği rolleri eleştirel bir çerçevede irdelemeyi içerir. Kadın ve erkek arasındaki eşitsiz bölünmeye gönderme yapan toplumsal cinsiyet araştırmaları, “bir kültür meselesidir ve kadın ve erkeklerin ‘dişi’ ve ‘eril’ olarak sosyal sınıflandırılmasına” (Bhasin, 2003: 8) işaret eder.

Konuya bir başka açıdan ışık tutularak yaklaşıldığında, cinsiyete ilişkin rollerin toplumsal açıdan düzenlenmesi, insan ürünü olan her alanı kapsar. İkili karşıtlıklar sistemi içinde önemli bir yeri olan bilim de -bilen ile bilinen arasındaki ilişki bağlamında- bunlardan biridir. Toplumsal pratikler arasında başat konuma sahip olan bilim; özne ile nesne, doğa ile akıl, akıl ile duyu gibi karşıtlıklardan beslenmekle kalmaz, onları yeniden üretir. “Tarihsel açıdan yaygın bir alışkanlıkla eril ile nesnel olan ve daha özelden eril ile bilimsel olan” bağdaştırılmaktadır ve hatta bilimsel/nesnel düşünen bir kadının ‘tam bir erkek gibi’ düşündüğünü, aksine bilimsel/dışı bir argümanı savunan bir erkeğin ‘tam bir kadın gibi’ konuştuğunu ileri sürmek mümkün gözükmemektedir. Öyle ki “var olma mücadelesinde iki veya daha fazla insan için dövüşen, yarınlar için tüm sorumluluğu omuzlarında taşıyan, devamlı çevresiyle ve rakipleriyle savaşta olan erkek, beyine, koruyup beslediği kadından daha fazla gereksinim duyar ve kadının oturup çocuk yetiştirme, sevgili ve edilgen olma” (Kılıç, 2007: 35) dışında rolü yoktur.

Bu saptamalara koşut olarak değerlendirildiğinde kendisinden yaşamı üretmesi beklenen kadının, hiyerarşik düşünce yapısı içinde nasıl konumlandırılacağı önemli bir sorun haline gelmektedir. İşte biyolojik cinsiyet ve toplumsal cinsiyet ayrımı tam da böyle bir tartışmanın içinde filizlenerek tezahür eder. Biyolojik cinsiyet, kadın ve erkeği tanımlayan fizyolojik özellikleri kapsarken toplumsal cinsiyet, toplumun kadın ve erkek için uygun gördüğü rolleri, nitelikleri ve toplumun kadın

ve erkekten beklediği davranışları içerir. Böylece toplumsal cinsiyet, biyolojik cinsiyetten farklı bir biçimde toplum tarafından belirlenir, tarihe veya kültüre göre değişiklik gösterir, siyasal ve sosyal koşullar aracılığıyla yeniden üretilir, dönüştürülür. Toplumsal cinsiyet, cinsler arasında kavranabilen farklılıklara dayalı toplumsal ilişkilerin kurucu ögesidir ve iktidar ilişkilerini belirgin kılmanın asli yoludur. Bedenler arasındaki cinsel farklılıklar, cinsellikle ilgisi olmayan bir dizi toplumsal ilişkinin meşrulaştırılması için devreye sokulur ve kavramsal diller, anlamı kurmak için farklılaşmayı öne çıkarır (Scott, 2007: 38-46). Bu farklılaşma, bireyin kimlik inşası sürecinden başlayarak hayatının tüm alanlarına yayılıp onun özne olabilme kapasitesini/kabiliyetini etkisi altına alır.

Gündelik yaşam çerçevesinde, daha da açılırsa eleştirel bir refleksiyondan yoksun bir bakış alanı içinde, biyolojik gerçekliği kültürel kimlikten ayırmak bir önkoşul gibi dursa da bu durum, cinsiyet davranışlarının doğa tarafından dikte edildiği düşüncesinin zorunlu bir geçerliliğe sahip olduğu anlamına gelmemektedir. Sergilenen cinsiyet davranışı ve kimliği, toplumsal ve kültürel açılardan benimsenmiş bir sistemin ve hiyerarşinin ürünüdür. Bu argüman da kadın ile erkek arasındaki doğal farklılıkların mevcut ürünün oluşumunda etkili olmadıklarının göstergesidir. Dişiye özgü olarak tanımlanan toplumsal davranışlar ve kimlikler, herhangi bir doğal eğilimden veya özden ziyade tarihsel ve kültürel güçlerin yönlendirmesine bağlıdır. Cinsiyet davranışı, aslen insan faktöründen doğar; kromozomlar, genler ya da cinsel organlar tarafından önceden programlanmış değildir. Erkek ve kadın arasında “doğal” bir ayırım olduğunu kabul etmek, tarihi doğallaştırır ve kadın ile erkeğin her zaman var olduğunu ve her zaman var olacağını varsayar. Böyle yapmakla yalnızca tarih doğallaştırılmaz, aynı zamanda değişimi imkânsız kılarak insanlar üzerinde baskı uygulayan bir toplumsal fenomen de doğallaştırılır (Mansfield, 2006: 88-89). “Doğal” olduğu iddia edilen bu ayırımın meşrulaştırılması, kadın ile erkek arasında yapılan bir karşılaştırmada erkeğin üstünlüğü lehine sonuçlar doğuran bir hipotezi de temellendirir. Böylece erkek, doğası gereği kadından daha güçlü olacak ve bu güç ekseninde erkeğin davranışları şekillenecektir.

Sözü edilen yaklaşım tarzıyla cinsel farklılığı, kendi idrak edilebilirliğinin veya özne oluşun bir koşulu kılan toplumsal yasanın yetki verici imlemi ise “fallus” üzerine düşünmeksizin bir ontolojik zemin inşa etmeyi olanaksız hale getirir. Butler’ın son derece dikkat çekici bir biçimde vurguladığı üzere fallus olmak veya fallusa sahip olmak, dil ve kültür içinde birbirinden ayrı cinsel konumları belirtir (Butler, 2008: 103). Fallusa sahip olmak, eril öznenin kimlik kazanmasında basat unsur olarak ön plana çıkarken fallus olmak, bizatihi nesneleşmeye ve ötekine göre tanımlanmaya gönderme yapar. Mezkûr sahiplik ya da olmaklık, bir eksiklik üzerinden kadının anlamlandırılmasıyla kalmaz, aynı zamanda kültürel açıdan kabul görmeyi de ortaya çıkarır. Buna koşut olarak fallus yani görünürdeki eril özne konumunun yaratıcısı ve kefilisi olmak için kadınların tam da erkeklerin olmadığı

şey haline gelmeleri, o şey olmaları ve eksikleri vasıtasıyla erkeklerin temel işlevlerini tesis etmeleri gerekir. Dolayısıyla fallus olmak her zaman *eril bir özne* “için olmak”tır, eril özne de o “(başkası) için varlığı” tanımak yoluyla kendi kimliğini yeniden olumlayıp kuvvetlendirmeye çalışır (Butler, 2008: 105). Kadın ve erkek arasındaki karşıtlığın şematize edildiği bir skalada “kadın” belirlenen terim, “erkek” ise belirleyen terimdir. Kadın, karşıtlık içinde bulunduğu erkeğin yerine geçebilecek bir tür ilavedir ve eksiksiz olan karşıtının “olmayan” eksikliğini tamamlar (Direk, 2005: 224).

Bireylerin, özellikle de çocukların belirli bir grubun işlevsel üyeleri haline geldikleri ve grubun diğer üyelerinin değerlerini, davranışlarını ve inançlarını kazandıkları süreci ifade eden toplumsallaşma (Gander & Gardiner, 2004: 297) bağlamında ele alındığında bahsi geçen eksiklik/tamlık deneyiminin önemi daha da belirginleşecektir. Bu süreç, cinsileşmiş varlığın kabul edilebilir kutupları etrafında örgütlendiği izlenimini veren ve kişinin kendisini beklentilere uygun bir biçimde sunduğu ve edimselleştirdiği bir yapıyı meydana getirir. Cinsiyeti doğru bir şekilde edimselleştirmeyi veya fiili kılmayı başaramadığında kişi, toplumsal dışlanmaya maruz kalarak özel türden bir şiddetle karşılaşabilir. Toplumsallaşma sürecinde cinsiyetin edimselleşmesi, içinde bulunulan grubun standartlarıyla örtüşen bir tarzda giyinmekle veya davranmakla ilgili bir sorun değildir, ayrıca kalabalık arasında kaybolmayı da gerektirmez. Cinsiyeti göstermenin doğru yoluna ilişkin medyanın, okulun, ailenin, doktorların, dostların başka bir ifade ile tüm dış çevrenin kişiyi şaşkına çeviren bir bombardımanı söz konusudur. Cinsiyetlenmiş beden yaratılışı, doğuşu, dolaşımı, anlamlandırılması normlara uyan bir dizi eylem halinde icra edilmeyecektir, aksine bunlar harekete geçirilen ve maddesel sonuçlar üreten kuralların birikimi ve gizlenişi ile yaşanmakta olan mücadeleden ibarettir. Dolayısıyla edimsellik, tek bir eylem değildir çünkü o her zaman normların yinelenmesiyle gerçekleşir (Butler, 2014: 23-24).

Edimselleşme sürecinin, başka bir ifade ile normlar aracılığıyla toplumsal anlamda cinsiyetlenmenin özerklik kazanma çabasındaki çocuğun annesinden ayrılmasıyla birlikte başladığını söylemek mümkün gözükmektedir. Bu durumda çocuk, bir özne olmaya yönelirken anne bir nesne haline dönüşür. Kendisini çevresinden ayırma yeteneği geliştikçe çocuğun -ilk önce büyüsel, nihayetinde nesnel olarak- bağlantı kurabileceği bir dış gerçekliğin tanınması mümkün olur. Bu doğrultuda duygusal büyüme, kişinin kendi ayrılığını kabul etmesiyle bitmez, hatta bununla eşzamanlı olarak başlar. Anneyle olan duygusal ve bilişsel birliktelik durumundan çıkan çocuk yavaş yavaş hem kendisinin hem de çevresinin kalıcı gerçekliğine, bunların ayrılığına ve karşılıklı bağımsızlığına müsamaha gösterecek kadar güven kazanır (Fox Keller, 2007: 107-109). Buna koşut olarak benliğin özerklik elde etmesinde, yadsınması gereken bir nesne şeklinde algılanan annenin ikamesi bireyselleşmeyi ve gerçekliği temsil eden babadır. Böylece toplumsal cinsi-

yete dair en temel anlayışların oluşturulduğu yer, ortak deneyimlerin yaşandığı aile olur. Artık buradan itibaren birey, eril ile dişi arasındaki ayrımı temellendirmeye ve nesnellğe erillik atfetmeye, nesnellği bulanıklaştıran unsurları da dişiliğe tahvil etmeye başlar.

Şimdi yukarıdaki çerçeve hatlarında çizilen anlayış dolayımında şekillenen toplumsal yapılardan en önemlilerin başında ise bilim ve bilimsel etkinliğin geldiğine şüphe yoktur. Toplumsal yaşamın en önemli ürünlerinden biri olan bilim, sunduğu gerçeklik tanımı bakımından cinsiyetlendirme izleri taşımaktadır. Dünyayı iki parçaya bölen -akıl ile doğa- bilimsel ideoloji, sonra bu ikisi arasında var olduğunu iddia ettiği özel bir ilişki biçimini tarife girer. Bu birliğı tamamına erdirebilecek yani bilgiye ulaştırabilecek etkileşimlerin neler olduğunu belirler. Böylece akla ve doğaya cinsiyet tevdi edilmekle kalınmaz, aynı zamanda bilimsel ve nesnel düşünce de eril diye karakterize edilerek bilenin bilgi edinebileceğı faaliyetin kendisi de cinsiyetlendirilir. Bilen ile bilinen arasındaki ilişki, bir uzaklık ve ayrılmayı ifade eder. Bu, köklü bir şekilde birbirinden ayrılmış bir özne ile bir nesne arasındaki ilişkidir ve doğanın nesneleştirilmesini içerir (Fox Keller, 2007: 105). Mezkûr ayrıma dayalı olarak geliştirilen ikili karşıtlıklar sistemi içerisinde cinsiyet farklılığı üzerinden hareket eden ve bu ekseninde kadını erkekten daha alt bir konuma yerleştiren bakış açısının sürdürülmesini bilim ve felsefe tarihinin başat temsilcilerinde görmek de şaşırtıcı olmamaktadır.

Bir yanda modern rasyonalizmin duyusal olanı akılsal olana indirgeme çabasına diğer yanda da modern empirizmin akılsal olanı duyusal olanda eritme amacına karşı durarak bu da demek oluyor ki sürdürülen klasik dualite sisteminin reddine yaslanarak eleştirel felsefesinde gerek rasyonalizmi gerekse de empirizmi kuşatıcı bir zeminde yoğunmaya çalışan ünlü Alman filozof Immanuel Kant bile, konu somut problemlere çözüm üretme aşamasına geldiğinde transendental ufukta açılan sahneyi karartmakta, asıl bakımından tam da reddettiğini empirik sahne bakımından kabul etmektedir. Bu ekseninde Kant, cinsiyet farklılıklarını açıklamaya iki temel tespitle başlar. İlki, kadının daha zayıf olması; ikincisi, kadının da erkek gibi akıllı bir varlık olmasıdır. İki cins arasındaki güç farklılığının zemininde ise türün korunması yer alır. Her ikisinin akla sahip olması ise türün korunmasının vasıtası olan fiziksel birleşmeyi sosyal bir düzeyde gerçekleştirmelerini sağlar. Aslen doğa, türün korunmasını gözeterek kadını erkekten daha güçsüz/zayıf yaratmıştır. Kant açısından ahenkli ve çözülmez bir birlik eşitler arasında mümkün olamayacağından kadın ile erkeğin birbirine göre üstünlüklerinin bulunması gerekir ki biri diğerine tahakküm edebilsin. Ancak dikkatli bir okuma yapıldığında kadının erkeğe karşı üstünlüğünün dahi kadının zayıflığı üzerinden kurgulandığı ortaya çıkar. Kadının zayıflığından kaynaklanan üstünlüğünün tesisi ise medeniyetin gelişmesine bağlıdır. Medeniyet dişi karakteristikleri oluşturmaz sadece onların meydana gelmesine izin verir. Dolayısıyla medeniyet, dişiye ait özelliklerin yaygınlaşmasıyla ölçülebilir.

Burada ilk bakışta kadına ilişkin olumlu bir atıf varmış gibi gözükse de esasen kadının güçsüzlüğü yüceltilir. Çünkü kadın, kendi doğasına uygun şekilde davrandığı takdirde erkeği ehlileştirebilir ve böylece ehlileşmiş erkek tarafından bir medeniyet kurulur (Kovanlıkaya, 2007: 13-14). Türün devamlılığının sağlanması ve toplumun geliştirilerek kadınlar aracılığıyla zarifleştirilmesinden yola çıkan Kant, doğanın kadının peşinden koşulmasını istediğini ve bu nedenle kadını isteksiz, erkeği ısrarcı yaptığını ileri sürer. Böylece kadının erkeği beğenmesi için erkeğin fiziksel açıdan kuvvetli ve kadını koruyabilecek kapasitede olması yeterlidir. Erkeğin işi kazanmak, kadının işi ise biriktirmektir. Kadın, erkekten sadece cinsellik açısından -üreme- ayrı tutulmaz ayrıca cinsiyete bağlı özellikleri -alçakgönüllülük, belagat ve kurnazlık- yönünden de ayrılır (Wilson, 2013: 185). Benzer örnekleriyle çoğaltılabilecek olumsuz görüşler, kadını ikincilleştiren, arka plana iten, geride kalması hasebiyle onu bir tür toplayıcılıkla sınırlı tutan ve bunlardan dolayı kadının bilim ya da felsefeyle uğraşamayacağını öngören bir sistemin en belirgin *somut* örnekleri şeklinde iş görür.

Şu halde bu düşünceleri ileri götürürsek kadın ile erkek arasında akıl bakımından da bir farkın olduğunu söylemek kolaylaşır. Kadından daha güçlü, istekli, korumacı olan bir erkek doğal olarak ondan daha zeki ve çalışkan olacaktır. Bilim yapma geleneği, bu tür nitelikleri haiz bireylerin girişimlerine yönelik bir beklentisellik içindedir. Bu minval üzere bilimsel ve nesnel olan ile eril olan eşleştirilir ve kadın, bu alanın dışında tutulur. Her ne kadar bilim yapma faaliyetini yürüten pek çok başarılı kadın örneği var olsa da mevcut yapı, düşünce üretme, tutarlı kurgular oluşturma ve icat/keşif yapma işlevlerini erkeklere uygun görür. Oysaki epistemolojik açıdan bilme eylemine ilişkin fail olma hali, biyolojik cinsiyetle bağdaştırılamaz ancak toplum tarafından belirlenen algıyla değiştirilir/dönüştürülür. Dolayısıyla bilim tarifi, ataerkilliğin ve cinsiyetçiliğin önyargılarıyla çarpıtıldığı gibi, eril ve dişi hakkında yapılan değerlendirmeler de bilimin saygınlığının etkisiyle değişmektedir. Bilimsel denilen şeyin, eril diye adlandırılan şeye yönelik kültürel tercihten fazladan bir olur aldığı ve tersine dişi diye adlandırılan şeyin -bu, ister bir bilgi dalı ister bir düşünme tarzı isterse de kadının kendisi olsun- bilime yüklenen özel toplumsal ve düşünsel değerden bilimin tüm düşünsel çabalar için sağladığı modelden dışlanması sonucu daha da önem kaybettiği döngüsel bir karşılıklı takviye süreci yaşanır (Fox Keller, 2007: 119).

Böylece birbirini dönüştüren ikili karşıtlıklar üzerinden toplumsal cinsiyet ile bilim arasında bir ilişkinin varlığı daha görünür bir hale gelir. Kültür/doğa, form/madde ve konuşma/yazma gibi birtakım karşıtlıklar, erkek ile kadın arasındaki karşıtlıklarla ilişkilendirilir. Karşıtlıklarda yer alan terimlerin her biri daima diğerine göre daha üstün tutulur ve bununla beraber karşıtlıktaki terimlerden birinin bastırılmasına dayanan her kavram çifti, aralarındaki şiddetli çatışmaya bağlı olarak birbirine kenetlenir. Doğa olmadan kültür anlamsızdır, buna rağmen kültür hiç

durmadan doğayı değillemek için savaşır (Sarup, 2004: 159-160). Buna koşutlukla bilim de bu karşıtlıklar dili üzerinden doğaya egemen olma saikiyle somutlanmıştır. Toplumsal cinsiyet ise bunları inceleyen araştırmaların eksik parçasını tamamlamaktadır. Modern bilimin doğuşuyla bu tahakküm anlayışı ekseninde bilimin erkek işi olduğu fikri daha da yaygınlaşmıştır. Özellikle doğa bilimlerinin kadınlara göre olmadığı söylemi öne çıkarılmıştır. Bu doğrultuda bilim eğitimindeki cinsiyet eşitsizliği, meslek seçimine de yansımış, bilim eğitimi almasına rağmen pek çok kadın mesleklerini icra etmekten uzak durmuştur. Bu nedenle kadınlar halen siyasi kararlar ve fonlama yoluyla bilim yapma geleneğine yön veren, bilim politikalarının oluşturulmasına katkıda bulunan ve teknolojiye hâkim olan mevzilerde yer almamaktadır (Özkazanç, 2010: 17).

3. Sonuç ve Değerlendirme

Erilliğin ve tahakkümün sığındığı ya da kaynak bulunduğu alanları tespit ederek güncel sorunlara çözüm geliştirmek önem arz etmektedir. Doğayı nesneleştiren, özneyi eril, nesneyi dişi konumuna indirgeyen bilim yapma geleneğini ve toplumsal cinsiyet algısını değiştirmek bir zorunluluktur. Bireylerin öznelik konumları dâhil birçok şeyin bir dil oyunundan ibaret olmadığı yapılacak yeni araştırmalarla açıklığa kavuşturulmalıdır. Döllenme anında basit bir mekanizmayla belirlenen cinsiyet, toplumsallaşma sürecinde birey açısından çeşitli sorunlara yol açacak kadar komplike bir hal almaktadır. Bu bağlamda “Nesnel = Eril” denkleminin geçerli olduğu alanlardan biri olarak bilim de bu dönüşümden payını almıştır.

Bunun dayanaklarını ilk insanlardan günümüze gelene kadar masallardan mitlere, dini metinlerden bilim kuramlarına birçok farklı alanda kendisine yer bulan cinsiyet konusunda görmek mümkündür. Kadının, yaratılışa sonradan katılmış bir varlık olarak mı yoksa doğanın ona sunduğu doğurma edimiyle bereketin temsili şeklinde mi okunacağı, yüzyıllardır değişen/değişmeyen bakış açısıyla form kazanmıştır. Mitolojide doğa ile özdeşleştirilen ve yaratıcı olma niteliği haiz bir konuma yükseltelen kadın, zamanla bugünkü ikincil haline doğru yol kat etmiştir. İlkçağda sorgulama ve bildiklerini savunma noktasında bir simgeye dönüşen fakat sessizliği ve uysallığı seçmeyerek öğrendiklerini aktarılan hayatından olan Hypatia, dinsel ve hatta bilimsel taassubun kurbanı olmuştur. Ortaçağda yaşanan görelî durgunluk ekseninde kendisine ancak cadı avlarında bir rol biçilen kadın, modern dönemde daha önce zikredilen Kant örneğinde olduğu gibi neslin devam ettirilmesine indirgenmiştir. Takip eden süreçte yaşanan dönüşüm bağlamında önemli haklar edinmeyi başarsa da kadın, eril sistemin dışlayıcı yapısından dolayı halen geride olmaktan kurtulamamıştır.

Oysaki evrenin ana maddesini araştıran filozoflardan günümüze karmaşıklaşan ve yeni sorulara kapı aralayan süreç, kadın ve erkeğin birlik oluşuyla açıklanabilecektir. Bu bağlamda buraya kadar tartışılan meseleyi tamama erdirmeye açısından

kadim felsefede evrene yönelik önemli bir açıklama yolunu ifade eden *khaos* ve *kosmos* sözcükleri dikkat çekici bir yapıya sahiptir. Etimolojik köken itibarıyla *khaos*, “boşluk, açıklık, esneyen yarık, uçurum” anlamlarına gelir ve var olan her şeyin dünya düzenine boşluktan ya da bilinmeyen büyük bir uçurumdan sıçramış olduğunu ima eder. *Khaos*un karşıtı en geniş anlamıyla “düzen” şeklinde çevrilebilecek olan *kosmostur*. Bu terim, “düzenlemek, ayarlamak, çekidüzen vermek” demektir. Aynı zamanda “dini yücelik” anlamına da gelen *kosmos* açısından dini yücelikte hayranlık uyandırıcı bir *harmonia*, yani “uyum, biçimlilik, güzellik ve yasallık” vardır ve *khaosa* zıtlıkla “anlaşılabilirlik ve açıklanabilirlik” söz konusudur (Dürüşken, 2014: 19-20). Dolayısıyla *khaos* ve benzeri unsurları dışı, karşıtımda ise *kosmos* ve bağlantılı unsurları eril diye nitelendirmek yerine, mezkûr ahenge dayalı olarak -iki zıt öge *birliktelikte* olmadan ahengin tesis edilmesinin imkânsızlığı göz önünde bulundurulurak- sadece bilim faaliyetinin değil, en genelde insana özgü bütün etkinliklerin gerçekleşme mahallinin asli vasıflarının hatırlanması bir zorunluluktur.

Kaynakça

- Bhasin, Kamla. (2003). *Toplumsal Cinsiyet Bize Yüklenen Roller*, çev. Kader Ay, Kadınlarla Dayanışma Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Butler, Judith. (2008). *Cinsiyet Belası: Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi*, çev. Başak Ertür, Metis Yayınları, İstanbul.
- Butler, Judith. (2014). *Bela Bedenler*, Çev. Cüneyt Çakırlar ve Zeynep Talay, Pinhan Yayınları, İstanbul.
- Direk, Zeynep. (2005). *Başkalık Deneyimi: Kıta Avrupası Felsefesi Üzerine Denemeler*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Dürüşken, Çiğdem. (2014). *Antikçağ Felsefesi: Homeros'tan Augustinus'a Bir Düşünce Serüveni*, Alfa Basım Yayım, İstanbul.
- Feyerabend, Paul K. (1991). *Yönteme Hayır*, çev. Ahmet İnam, Ara Yayıncılık, İstanbul.
- Feyerabend, Paul K. (1999). *Özgür Toplumda Bilim*, Çev. Ahmet Kardam, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Fox Keller, Evelyn. (2007). *Toplumsal Cinsiyet ve Bilim Üzerine Düşünceler*, çev. Ferit Burak Aydar, Metis Yayınları, İstanbul.
- Gander, Mary J. ve Harry W. Gardiner. (2004). *Çocuk ve Ergen Gelişimi*, yay. haz. Bekir Onur, İmge Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- Kılıç, Berna. (2007). “Aklın Cinsiyeti Var mı?”, *Cinsiyetli Olmak*, ed. Zeynep Direk, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, ss. 35-50.
- Kovanlıkaya, Aliye. (2007). “Kant'ta Cinsiyet Farklılığı”, *Cinsiyetli Olmak*, ed. Zeynep Direk, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, ss. 9-24.
- Kuhn, Thomas S. (1995). *Bilimsel Devrimlerin Yapısı*, Çev. Nilüfer Kuyuş, 4. Basım, Alan Yayıncılık, İstanbul.
- Mansfield, Nick. (2006). *Öznellik: Freud'dan Haraway'e Kendilik Kuramaları*, çev. Hüsamettin Çetinkaya ve Rahmi Durmaz, Aralık Yayınları, İzmir.
- Özkazanç, Alev. (2010). “Bilim ve Toplumsal Cinsiyet”, *II. Kadın Hekimlik ve Kadın Sağlığı Kongresi Kitabı*, Ankara, ss. 16-22.

- Sarup, Madan. (2004). *Postyapısalcılık ve Postmodernizm*, Çev. Abdülbaki Güçlü, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.
- Scott, Joan. (2007). *Toplumsal Cinsiyet: Faydalı Bir Tarihsel Analiz Kategorisi*, çev. Aykut Tunç Kılıç, Agora Kitaplığı, İstanbul.
- Wilson, Holly L. (2013). “Ekofeminizm Perspektifinden Kant’ı Yeniden Düşünmek”, çev. Gamze Keskin Yurdakurban, *Özne*, Sayı 18, Bahar 2013, ss. 177-199.

